

Damalı Desenin El Sanatları ve Mimarideki Yeri

Araştırma Makalesi

Souadad KANDEMİR

Dr, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
souadad@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8684-9150

DOI: 10.5281/zenodo.10042524

ÖZET

Damalı desen, bir yüzey üzerinde düzenli aralıklarla tekrarlanan ve genellikle geometrik şekillerden oluşan bir desen türüdür. Bu desen, bir veya daha fazla renk kullanılarak oluşturulabilir ve genellikle dikdörtgenler, kareler veya rombik şekiller gibi basit geometrik öğeleri içermektedir. Dekorasyon, el sanatları mimari ve tekstil alanında sıklıkla kullanılan bir motif olarak karşımıza çıkan damalı desenler, düzgün bir şekilde tekrarlandıklarında bir dokuyu veya tasarımı süslemek için kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise damalı desenin geçmişten günümüze mimari ve el sanatlarında kullanım örnekleri gözden geçirilmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada dünyanın hemen her bölgesinde kullanılan ve kullanılmakta olan damalı desenin kökeni, tarihçesi, kullanım örnekleri ve özellikleri, el sanatları ve mimari örnekleri ile açıklanmaktadır. Damalı desenler, el sanatlarının ve tasarımın önemli bir parçasıdır. Tarih boyunca farklı kültürlerde farklı anlamlar taşıyan bu desenler, günümüzde estetik ve fonksiyonel amaçlarla kullanılmaya devam etmektedir. El sanatlarında damalı desenlerin kullanımı, geleneksel zanaatın modern dünyadaki yeri ve değerini yansıtan bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Desen, Damalı Desen, Mimari, El Sanatları.

GİRİŞ

Damalı desen, tekrar eden kare şekillerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir desen türüdür ve genellikle kareli desen olarak da adlandırılmaktadır. Bu desen türü bir yüzey üzerinde düzenli aralıklarla tekrarlanan ve genellikle geometrik şekillerden oluşan bir desen türüdür. Damalı desen en az iki farklı renk kullanılarak oluşturulmaktadır. Damalı desen ince ve kalın, yatay ve dikey kesişen çizgilerden oluşmaktadır. Bu desenin düzenli olarak tekrarlanmasıyla oluşturulan damalı desen adı verilmektedir (Faiers, 2008). Damalı desen ilk olarak dokuma desenlerinde ortaya çıkmış, zamanla tüm tekstil tasarım teknik ve yöntemlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Sadece moda ve tekstil sektöründe değil, mimariden, dekoratif eşyalara kadar pek çok farklı endüstriyel üründe de geçmişten günümüze kadar birçok alanda gözlemlenmektedir. Bu desenler, estetik açıdan hoş bir görünüm sağlayabilirken, aynı zamanda kültürel ve tarihsel

öneme sahip olabilir. Bu bağlamda bu çalışmada geçmişten günümüze damalı desenlerin mimari ve el sanatlarında kullanım örnekleri incelenmektedir. Çalışmada dünyanın hemen her bölgesinde kullanılan ve kullanılmakta olan damalı desenin kökeni, tarihçesi, kullanım örnekleri ve özellikleri, benzerlikleri el sanatları ve mimari örnekleri ile açıklanmaktadır.

Damalı Desen Kavramı ve Tarihçesi

İnsanlar özünde kalıp yapıcılardır ve insan zihni, yılanların pullarından çiçek yapraklarına, çöl dağlarının çapraz çizgili kayalıklarına kadar etrafında gördüğü şeylerin yinelenen öğeleriyle ve deseniyle ilgilenmeyi sevmektedir. Bu nedenle, tarih boyunca ve dünyanın dört bir yanında kültürlerin duvarlardan zemine kadar her şeyi "dama karesi" olarak bilinen değişen renk veya gölge kareleriyle gizlemesi şaşırtıcı değildir (Clétile, 2023).

Şekil 1: Doğada Damalı Desen Örnekleri (<https://www.cletile.com/blogs/cle-notes/checkerboard-history>)

Bugün birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde damalı desen İskoçya ile ilişkilendirilmektedir. Aslında ülkemizde bu kalıba genellikle İskoç deseni (İskoç karesi) adı verilmektedir (Çelikyay, 2016). Damalı desen, bir yüzey üzerinde düzenli aralıklarla tekrarlanan ve genellikle geometrik şekillerden oluşan bir desen türüdür. Bu desen, bir veya daha fazla renk kullanılarak oluşturulabilir ve genellikle dikdörtgenler, kareler veya rombik şekiller gibi basit geometrik öğeleri içerir. Damalı desenler, düzgün bir şekilde tekrarlandıklarında bir dokuyu veya tasarımı süslemek için kullanılmaktadır. Kareler oluşturan çapraz yatay ve dikey çizgilerden oluşan değiştirilmiş şeritlerden oluşan bir desendir. Desen tipik olarak iki renk içerir; burada tek bir kare (yani kontrol deseni içindeki tek bir kare), dört tarafı da farklı renkteki bir kareyle çevrelenir (Traber, 2013).

Kelime, Sasanilerin Shatranj oyununda "kral" anlamına gelen eski Farsça şah kelimesinden türemiştir. Daha özel olarak, modern satranç dilinde "şah mat" olarak anılan "şah öldü" ifadesinden türetilmiştir. Sözcük on birinci yüzyılda Fransızcaya *echec* olarak girmiş oradan da İngilizceye girmiştir (Dubois, 1993). Dünya üzerinde yaşayan birçok uygarlık bu desen motifini kullanmıştır. Arkeolojik buluntulara dayanarak birçok kültürde iki veya daha fazla renkteki iplikler kullanılarak çizgili veya kareli kumaşlar yapılmıştır (Oyman, 2020). Orta ve Güney Amerika'ya yerleşen eski uygarlıklar olan Mayalar ve İnkalar dokuma konusunda çok

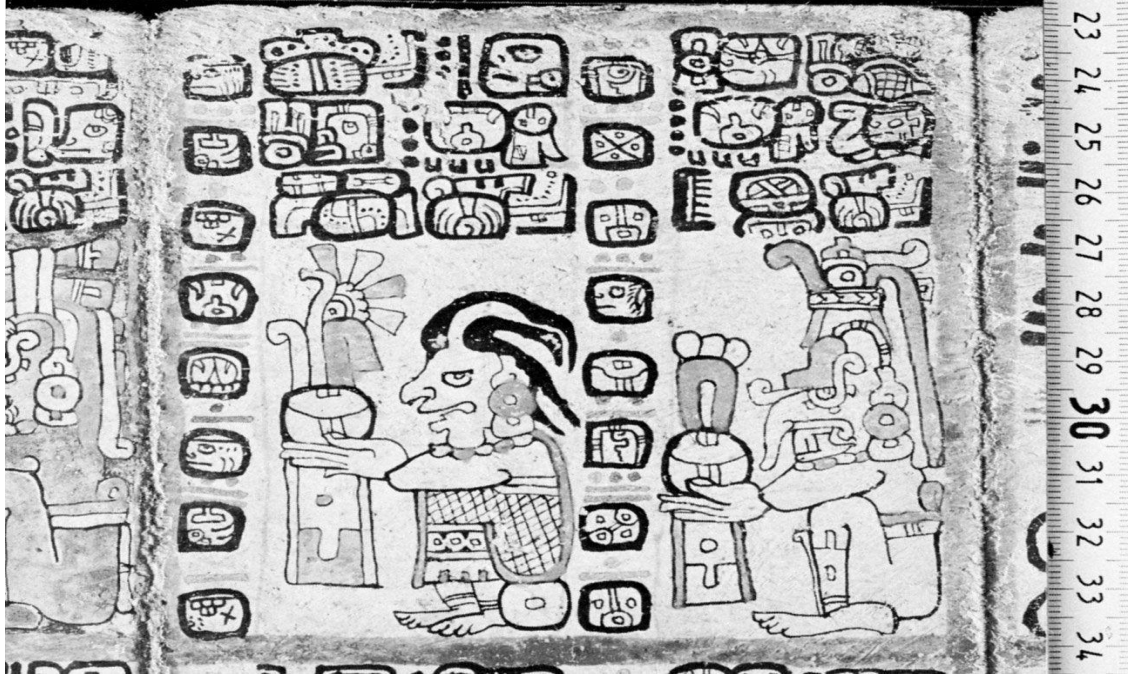
yetenekliydi. Maya ve İnka uygarlıklarında çizgisel ve kareli motiflere benzer desenler sıklıkla kullanılmaktadır. İnsanların ilk olarak tek renkle başladığı basit örgüler, farklı renk ve desenler kullanılarak geliştirilerek damalı tarz desenler ortaya çıkmıştır. İnka tuniklerinde (Şekil 2) de kırmızı üzerine siyah beyaz damalı desene sıklıkla rastlanır (Çelikyay, 2016).

Şekil 2: İnka Uygarlığında Damalı Desen (<http://museum.doaks.org/objects-1/info?query=mfs%20any%20%22inca%22&sort=9>)

Şekil 2’de gösterilen goblen tunik, bilinen en iyi İnka kraliyet kumaşlarından biridir. İnka tuniklerinin tipik bir örneği olan bu kumaş, ortasından bir boyun yarıklı uzun bir dikdörtgen kumaştan dokunmuş, daha sonra ikiye katlanmış ve yanları kol deliklerine dikilmiştir. İnka İmparatorluğu’nda tekstile altından daha fazla değer veriliyordu ve bunların üretimi için çok çaba harcanıyordu. Kaliteli qompi kumaşı uzmanların göreviydi ve kraliyet ve dini amaçlar için kullanılan en iyi kumaş, acillacuna olarak bilinen manastır kadınları tarafından yapılıyordu. Diğer İnka tuniklerinden farklı olarak bu tunik neredeyse tamamen t’oqapu adı verilen küçük dikdörtgen geometrik birimlerle kaplıdır. Çeşitli desen ve renklerde yaratılan t’oqapu’nun özel bir anlamı veya önemi olabilir. Burada dönüşümlü olarak kırmızı ve sarı renkte gösterilen yaygın bir t’oqapu tasarımı, iki nokta arasında çapraz bir çubuktan oluşur. Bir diğeri ise kırmızı yakalı, siyah-beyaz damalı bir tuniğin minyatür temsilidir. Akademisyenler, bireysel t’oqapu’ların belirli insanları, yerleri veya şeyleri temsil etmiş olabileceğini, dolayısıyla İnkaların bilgiyi kaydetmek için kullandıkları düğümlü khipu iplerine benzer bir işaret sistemi oluşturmuş olabileceğini öne sürüyorlar. Bu tasarımı taşıyan giysiler böylece kullanıcının durumunu ve muhtemelen diğer bilgileri de iletebilir. Tarihsel kaynaklardan, yalnızca yüksek rütbeli kişilerin t’oqapu ile süslenmiş tunik giyme hakkına sahip olduğunu biliyoruz ve bu tür tuniklerin çoğu, giysinın boynuna veya beline kümelenmiş olarak yalnızca sınırlı sayıda tunik içerir. Bilinen başka hiçbir tunik tasarımında bu kadar çok sayıda ve çeşitlilikte t’oqapu içermemektedir. Muhtemelen hükümdarın kendisi tarafından giyilen bu tamamı T’oqapu tunik, onun giysisindeki muazzam çeşitliliği ve olası motiflerin neredeyse tamamını kontrol ettiği mesajını yayıyordu (<http://museum.doaks.org/objects->

1/info?query=mfs%20any%20%22inca%22&sort=9). Maya uygarlığına ait damalı desen örneği ise Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Maya Uygarlığında Damalı Desen Madrid Kodeksi
(<https://www.britannica.com/topic/Madrid-Codex>)

Damalı desenler, Maya sanatında ve kültüründe sıklıkla görülmekte olup kültürel önemi olan bir desendir. Dama, Maya tekstillerinde, seramiklerde ve mimari süslemelerde yaygın bir şekilde kullanıldı. Farklı alanlarda kullanılan dama deseninin her biri kendi sanatsal ve sembolik rolünü üstlendiği bilinmektedir. Damalı desenler, Maya kozmolojisinin temelini oluşturan ikilik ve denge gibi kavramları temsil etmekle birlikte ritüel ve törenlerle ilişkilendirilirdi. Ayrıca, bu desenler Maya el yazmalarına ve gliflere entegre edilmiştir (Coe, 2012; Schele ve Miller, 1986).

Bunun en büyük örneği olan Madrid Kodeksi, Fetih öncesi döneme ait zengin resimli glif metinlerinden biridir ve aynı zamanda "Codex Tro-Cortesianus" olarak da adlandırılır. İspanyol din adamlarının kitap yakmalarına karşı sağ kurtulan az sayıdaki eserlerden biridir. Şekil 3'te görüldüğü üzere figürde dama deseni gözlemlenmektedir. Madrid Kodeksi, yaklaşık MS 1400 civarında geç Maya dönemine ait bir eser olarak kabul edilir ve 1888'de yeniden bir araya getirilerek ortaya çıkan belge şu anda Madrid'deki Amerika Müzesi'nde saklanmaktadır (Kuiper, 2023). Arkeologlar ve sanat tarihçileri, Maya ve İnka uygarlıklarının yanında eski Mısır hiyerogliflerinde ve çömleklerinde de damalı desenler bulmuş ve geçmişi bin yıl öncesine dayanan kumaşlarda kullanmışlardır. Eski Mısır'dan (MS 400-600) Kıpti kumaşlarında da damalı desenler görülebilir (Şekil 4). Mısır dokumacılığında düz dokuma kullanılsa da Kıpti dokumasında farklı dokuma türleri tespit edilmiştir.

Şekil 4: Eski Mısır'da Damalı Desen Örnekleri

(<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/9188>).

Eski Mısır'da görülen bu örgüler arasında atkı dokuma tekniğinin kullanıldığı, üretimi oldukça zor olan örgüler de bulunmaktadır. Kıpti dokumalar oldukça kalın dokumalardır. Kıpti tekstilleri; Ağırıklı olarak giyimde, kemerlerde, duvar süslemelerinde ve yastık kumaşlarında kullanılmaktadır (Büken, 2005).

13. yüzyıldan önce, şimdi Chennai olan Madras'taki Güney Hindistanlı saha çalışanları, bellerine bağladıkları, akciğer adı verilen ev yapımı damalı desenli giysiler giymişlerdir. Akciğer yapmak için üzerine 36 inçlik muslin kumaştan kareler ve bitkisel boyalı kareler alıp bir tasarım yapmışlar. Bu noktaya kadar damalı desenli kumaş aslında sadece Orta Doğu ve Afrika'ya yayılmış ve başörtüsü gibi diğer kullanımlara da uyum sağlamıştır. Çok geçmeden Hollanda sömürgeciliği, damalı desenli kumaşın seri üretimini ve kendisiyle hiçbir kültürel bağı olmayan uzak insanlara ihraç edilmesini zorlamıştır. İngilizler gibi diğer sömürgeciler de onu takip etmiştir. 16. yüzyılda İskoç damalı desenleri popülerleşmeye başlamıştır. Böylece faarklı aile adları için, kişilerin hangi bölgeye veya aileye ait olduğunu tanımlamak için farklı damalı desenleri ve renkleri kullanmaya başlanmıştır. Bu el dokuması kumaş ve renkli iplikleri İskoç kültürüne o kadar dâhil edilmişti ki, 1746'daki Cullodenin Savaşı'ndan sonra İngilizler, İskoç halkını kontrol etmek amacıyla damalı desenleri yasaklamıştır. Aslında model bu şekilde standart hale gelmiş ve her klan adıyla tanımlanabilir hale gelmiştir (Hunter, 2023).

Zaman içerisinde damalı desen moda endüstrisinde de kendisine yer bulmuş ve zamanla, İskoç klanlarının geleneksel damalı desenlerinden daimi şık pötikareli kumaşlara kadar her yerde damalı desen örnekleri ortaya çıkmıştır (Clétille, 2023). Görüldüğü gibi damalı desen tarih boyunca ve dünyanın farklı kültürlerinde farklı dönemlerde ortaya çıkmış ve duvarlardan, giyime, el sanatlarından zemine kadar her alanda kullanılmış ve günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır.

Damalı Desenin Sosyo Kültürel Bağlamı

Damalı desen, tarih boyunca kültürel veya politik bağlılıkların sembolü, bir moda ifadesi ve bilimsel deney ve gözlem, optometri ve teknolojiye pratik bir tasarım ögesi de dahil olmak üzere çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Tarih boyunca çeşitli damalı desenler birçok siyasi bağlantıyla ve farklı kültürlerle ilişkilendirilmiştir. Damalı desenler pek çok trend dalgasında karşımıza çıksalar da birçok insan için çok daha derin anlamlar taşımıştır (Hunter, 2023). Damalı desenin kullanıldığı bazı kültürel bağlamlar şunlardır:

Ayrımcılıkla Mücadelenin Sembolü: Dama tahtası deseni, 1970'li yıllarda ikinci dalga Ska sanatçıları ve dinleyicileri tarafından ayrımcılığa karşı mücadelenin sembolü olarak

kullanılmıştır (Hunter, 2023).

Moda Figürü: Damalı baskı, yüzyıllardır modanın vazgeçilmezi olmuştur ve tarih boyunca birçok farklı biçim almıştır. Hemen hemen her koleksiyonun parçası olmuş ve her yerde görülmüştür (Hunter, 2023).

Sosyal Mesafe Sembolü: Paris'te, okulların çevresinde sosyal mesafeyi teşvik etmeye yönelik yeni bir belediye girişimi, yayalara insanlar arasında bir metrelik mesafeyi korumalarını hatırlatmak için mavi-beyaz dalga şeklindeki işaretler kullanmıştır (BBC, 2020).

Afrika Desenleri: Afrika'nın çok sayıda desen zenginliği vardır ve damalı desen de bunlardan biridir. Şekillerin, renklerin, dokuların ve çizgilerin tekrarları her türlü düzenlemede ortaya konarak Afrika'da desen yapımını doğuştan gelen bir şeydir. Afrika sanatında yaygın olarak kullanılan dama deseni, genellikle takı, seramikler, maskeler ve heykeller gibi objelerde yoğun olarak gözlemlenmiştir. Yaygın olarak kullanılan dama deseni, Afrika'nın çeşitli topluluklarında sembolik anlamlar taşımış olup, sanatsal geleneklerini ve kültürel hikayelerini günümüze kadar korumuştur. Ayrıca, damalı desen ritüellerde, törenlerde ve geleneksel kutlamalarda önemli bir rol oynamış olup kültürel ve manevi değerlerini de simgeler. Bu desenler, farklı Afrika topluluklarının geleneklerini, kimliklerini ve estetik anlayışlarını yansıtır.

Şekil 5: Adinkra cübbesi giyen erkekler, Ghana, 1973 (<https://www.contemporary-african-art.com/african-patterns.html>)

Afrika'da bazı kabileleri süsleyen giysi, elbise, vücut sargısı ve önlüklerdeki desenleme tarzı da bize onların sosyal ve dini geçmişleri hakkında önemli bilgiler verebilir. Şekil 5'te görülen iki Ashanti erkeği tarafından giyilen Adinkra cüppeleri, sembolik önemi olan ve bir hikâye anlatan veya bir atasözünü anlatan damalı desenlerdeki motiflerle damgalanmıştır. 1 Afrika'da desenlemenin sergilendiği tüm türler arasında tekstil, tekrarlanan tasarımın en heyecan verici ve en karmaşık biçimini taşımaktadır. Damalı desen de Afrika'da tekstil ürünleri arasında ön plana çıkmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Afrika Toplumunda Damalı Desen (<https://www.contemporary-african-art.com/african-patterns.html>)

Gana'dan Kente veya Ashanti kumaşının 300'den fazla farklı geleneksel deseni vardır. Kumaş şeritler halinde dokunup daha sonra birbirine dikildiğinden, bitmiş bir parça için tasarım olanakları sonsuzdur. Görüldüğü gibi damalı desen, farklı kültürlerde ve dönemlerde farklı şekillerde kullanılmış olup, moda ve diğer alanlarda popüler bir tasarım öğesi olmaya devam etmektedir.

Damalı Desenin El Sanatlarında Kullanımı

Damalı desenin insan yapımı nesnelere dâhil edilmesinin kesin bir kökeni yoktur, çünkü desen, kıtalar ve zaman dilimleri arasında çok sayıda varyasyona sahip çeşitli formlarda kullanılmıştır. Öne çıktığı bölge ve kültürlerle ithalinin bilinen birkaç örneği vardır. Tasarımı ve insanlar tarafından desen yapımına ve dokumaya dâhil edilmesi, ortak etimolojik karakterizasyonundan ve satrançtaki şah kelimesinden türetilmesinden önce gelmektedir (Murray, 1913). Damalı desenler, farklı kültürlerde ve sanat tarzlarında uzun bir geçmişe sahiptir. Özellikle Orta Doğu ve Asya'daki geleneksel sanat ve el sanatlarında yaygın olarak bulunurlar. Bu desenler, seramik işçiliği, tekstil tasarımı, cam işçiliği, mozaikler, halılar ve daha birçok sanat ve el sanatlarının yapımında kullanılmıştır.

Seramik ve Çini İşçiliği

Seramik doğada hazır bulunmayan ancak insanın el emeği ve becerisini kullanarak oluşturduğu ilk araçlardan birisidir. Toplumsal hayattaki yeri ve anlamı açısından bakıldığında seramiğin en yoğun şekilde kullanıldığı dönemin Neolitik Dönem olduğu bu dönemle birlikte seramiğin kullanım alanının ilk çağlara kadar uzandığı söylenebilir. Sonraki yıllarda metalin kullanımının yaygınlaşması ve alternatif aletlerin ortaya çıkması ile birlikte seramiğin kullanım alanı daralsa da seramiğin toplumsal hayattaki yeri kültürden kültüre farklılık gösterecek şekilde devam etmiştir (Çakı, 1999). Damalı desenler, seramik ve çini işçiliğinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu desenler, sırlanmış seramik ve çiniler üzerine uygulanır. Bu, geleneksel ve el yapımı seramik ürünlerin üzerine estetik ve görsel zenginlik katmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7: Damalı Desen Tasarımlı Bardak
(www.metmuseum.org/art/collection/search/323792)

Şekil 7’de yer alan damalı desen tasarımlı bardak İran’ın güneybatısında önemli bir yer olan Susa’daki kazılarda bulunmuştur. Beher olarak adlandırılan bu bardak genellikle cenaze törenlerinde kullanılmıştır. Beher, krem rengi seramik üzerine koyu kahverengi boyalı geometrik desenlerin birleşimiyle süslenmiştir. Motiflerin dizilişinin özenle planlandığı açıktır. Geminin dış yüzeyi, üçgen şekillerle değişen kalınlıktaki çizgileri ve üst kenar boyunca uçan kuş sıralarını birleştiren üst ve alt kenarlara bölünmüş, içinde dama tahtası baklava şekillerinin ortalandığı, üstte ve altta sınırlanmış büyük dikdörtgen bölümleri çerçevelemektedir. Beherin çeşitli noktalarında, kırığın her iki tarafında da bir çift delik açılmış ve bu delikler muhtemelen bir çeşit kumaş veya deri şeritle kırılan parçaları bir arada tutmak için birbirine tutturulmuştur. Bu kabı kullanan kişilerin, onu atmak yerine tamir etme çabalarından da anlaşılacağı üzere, ona çok değer vermiş olmalıdır. Damalı desen tasarımlı bir diğer kavanoz örneği ise Şekil 8’de gösterilmektedir.

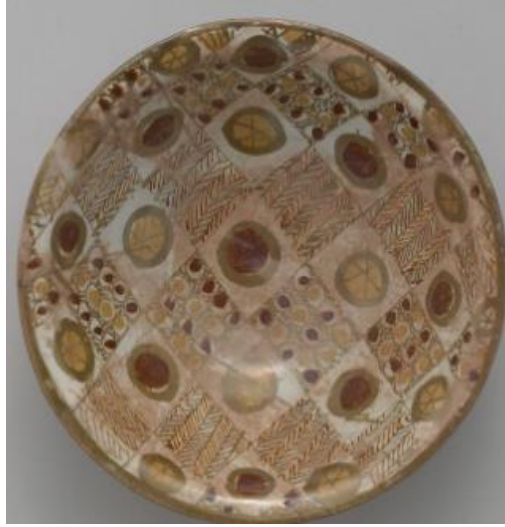

Şekil 8: Dama tahtası deseniyle süslenmiş kavanoz
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/558251>)

Yukarıda gösterilen dama tahtası deseniyle süslenmiş kavanoz MÖ 3850–2960 yıllarına

tariflenmektedir. Kavanoz Mısır hanedanlık öncesi döneme aittir.

Şekil 9: Dama Tahtası Desenli Üç Renkli Lustre Kase
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451117>)

Damalı desenlerin, seramik ve çini işçiliğindeki bir başka kullanım örneği Şekil 9'da gösterilmiştir. 9. Yüzyıl'a ait olan ve Irak'ta bulunan bu eser damalı desen kullanılarak seramikten yapılmıştır. Opak beyaz sır üzerine renkli cila boyalı toprak seramikten yapılmış bu kâsede damalı desenler dıştan içe doğru farklı görselleri temsil edecek şekilde Lustre tekniği kullanılmıştır. Lüster tekniği, cam, porselen ve fayans gibi malzemelerin bezeme ve renklendirme işlemlerinde kullanılan bir tekniktir. Lüster cam tekniği İslam cam araştırmalarında büyük ilgi gören bir konudur. Kahire İslam Sanatları müzesine ait kıpti harflerle yazılmış milattan sonra 779 yılında taşıyan parlak lekeli bezemeli kase parçası bu türün en eski örneği olarak bilinmektedir (Shindo, 2003). Bu teknikte, sır üstüne uygulanan bakır ve gümüş oksit içeren boyaların ısıtılması sonucu metalik bir parlaklık elde edilir. Lüster tekniği, çinicilik ve seramik süslemede de kullanılmaktadır. Mat beyaz ve sırlı çini üzerine gümüş ya da bakır oksitli bir işlem uygulanarak, metalik bir parlaklık elde edilir. Lüster tekniği, sıriçi lüster tekniği ve indirgen ortam lüsterleri gibi farklı türleri bulunmaktadır. Lüster tekniği ilk olarak Abbasi dönem'nde Irak'ta ortaya çıktı. Daha sonra Mısır'daki Fatımiler tarafından yüksek bir seviyeye getirilmiş, İran Selçukluları tarafından da başarıyla uygulanmıştır. Parıltılı fayanslar daha önce sırlanmış ve fırınlanmış bir yüzeye parlak bir şekilde (gümüş ve bakır içeren metalik oksitlerin bir karışımı) boyandığı sır üstü tekniğiyle dekore edilmiştir. Daha sonra fayanslara daha düşük bir sıcaklıkta ikinci bir pişirme işlemi uygulanarak parlak, çoğunlukla kahverengimsi ve sarımsı tonlar elde edilir. (Bakır, 2017). Şekil 9'da yer alan görselde de koyu ve açık renklerin bir arada kullanıldığı her karenin içerisinde farklı semboller temsil edilmiş böylece kâseye görsel derinlik kazandırılmıştır. Damalı desenlerin, seramik ve çini işçiliğindeki bir başka kullanım örneği Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10: Dama Tahtası Desenli 5'li Kâse

(https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;EPM;us;Mus21;35;en)

Şekil 10'da yer alan ve damalı desenlerin, seramik işçiliğinde kullanım örneğinin gösterildiği Muharrem ayına tarihlenen kâselerdir. 5 kâsede de dama deseni ağaçların gövdesinde gözlemlenmektedir. Bunlardan üçünde bir edebiyat meclisinin birbirine çok benzeyen sahneleri vardır. Bunlardan ikisi LACMA kâsesi ve British Museum'daki diğeri (1945,1017.261) Muharrem 583 tarihli, üçüncüsü ise Metropolitan Museum of Art'taki 4 Muharrem 582 / MS 27 Mart 1186 tarihli (64.178.1) imzalıdır. Bazı mina'i seramikleri şiirle özellikle yakın bir ilişkiye sahiptir. Pek çok örnekte ayetler yazılıdır, bazıları ise iyi bilinen şiirsel temalara ve masallara gönderme yapan figürlerle süslenmiştir. Kâseler mina'i tekniğinde dekore edilmiştir. Farsça "mine" anlamına gelen kelimedenden gelen modern bir isim olan mina'i, neredeyse tamamen Selçuklu İran'ıyla sınırlıdır. Minai tekniği 12. ve 13. yüzyıllarda İran'da ağırlıklı olarak seramikte geliştirilmiştir. Bu tekniğin sunduğu renk paleti çok daha geniştir ve yaldızın yanı sıra mor, mavi, turkuaz, yeşil, kırmızı, kahverengi, siyah ve beyaz tonlarına da rastlanır. Sır altına bazı renkler uygulanıp pişirilmiştir; diğerleri sır üzerine uygulanmış ve daha sonra ikinci bir opak beyaz, şeffaf veya turkuaz sır aldı ve tekrar pişirilmiştir. Minai çinilerin tasarımları canlı olup, saray ve saray hayatından alınan temalarla minyatürleri anımsatmaktadır. Sır altı karolarda desenler yüzeye boyanır ve karo pişirilmeden önce yüzey sırlanır. Bu, Anadolu Selçuklularının en yaygın kullandığı tekniktir. Tercih edilen renkler turkuaz, kobalt mavisi, yeşil, mor ve siyahtır. Ayrıca firuze sırlı, siyah desenli çini örneklerine de rastlanmaktadır. Beyşehir'deki Kubadabad Sarayı kazılarında bu çinilerin en güzel örneklerine ulaşılmış, çiniler bitki motiflerinin yanı sıra insan ve hayvan figürleriyle de süslenmiştir (Bakır, 2017). Mina'i malları bir zamanlar arkeolojik buluntulara dayanarak çeşitli yerlere atfedilirken, günümüzde kanıtlar orta İran şehri Kaşan'ın bu nesnelerin ve aynı zamanda çağdaş cilalı kapların üretiminin çekirdeği olduğunu göstermektedir. Mina'i Teknik, diğer çağdaş çanak çömlek türlerinde mümkün olmayan, iyi kontrol edilen, çok renkli bir dekoratif yüzeye sonuçlanan, yediye kadar rengin uygulanmasını içermektedir.

Tekstil Sanatları

Damalı desenlerin en sık kullanıldığı alanlardan birisi tekstildir. Damalı desen, tekstil sektöründe sıklıkla kullanılan bir desen türüdür. Tekstil sektöründe damalı desenin kullanım alanları oldukça geniştir ve farklı renk ve boyutlarda kullanılarak farklı tarzlarda ürünler yaratılabilmektedir. Damalı desenler, tekstil ürünlerinde kullanılarak kumaşlara veya dikiş işlerine renk ve desen ekleyebilir (Jaidormrong vd., 2003). Tekstil tasarımları da sanat olduğundan ve temelinde bu farklı tarzlar bulunduğu için, tekstil tasarımlarında farklı damalı desen tarzlarının bir arada birleştirilmesi çok çekici sonuçlar doğurabilir (Fayyaz vd., 2020). Bu doğrultuda geçmişten günümüze özellikle geleneksel elbiseler, perdeler, yastıklar, halılar ve kilimler üzerinde damalı desenler sıkça görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11: Adak Damalı Desenli Tunik

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/751900>)

Şekil 11’de yer alan küçük goblen dokuma tunik, kırmızı V şeklinde robalı dama tahtası desenine sahiptir. Tasarım, İnka ordusuyla ilişkili olduğu düşünülen tam boyutlu giysi geleneklerini takip etse de, ölçeği, hem İnka hem de sömürge İspanyol bağlamlarında uygulanan bir gelenek olan adak figürünü süslemek için tasarlandığını göstermektedir. Mevcut örnekten daha küçük olan minyatür dama tahtası tunikleri, İnka’nın uçsuz bucaksız manzarasını genişletmek ve birleştirmek için tasarlanmış bir tür ritüel uygulama olan capac hucha veya "ritüel yükümlülük" sunularının bir parçası olarak küçük altın, gümüş ve deniz kabuğu figürinleriyle bulunmuştur. Daha küçük boyutuna rağmen bu giysi, tam boyutlu muadillerinin tüm ince detaylarını içermektedir. Dama tahtası tasarımı ön ve arka, iç ve dış kısımlarda titizlikle işlenmiş kenarlara sahiptir. Tek kenetleme bağlantı noktalarına sahip tek bir panel olarak dokunan boyun yarık, dokuma tamamlandıktan sonra çıkarılan geçici bir atkı ipliği ile kapalı tutulmuştur. Bitmiş dokuma tezgâhtan kesildikten sonra, tüm dikişler ve kenar kenarları tamamen ince çift yüzlü nakışlarla kaplanmıştır. Dikişler, farklı genişliklerdeki çok renkli bantların tam olarak tekrarlanan bir serisiyle gizlenmiştir. Tam boyutlu versiyonlarda olduğu gibi, işlemeli kenarın hemen üzerinde, alt kısım boyunca, benzer renkli ipliklerle ihtiyatlı bir şekilde orantılı bir zikzak oluşturulmuştur. Damalı desen, Osmanlı Türk el sanatlarında ve tekstil alanında kullanılan en eski dekoratif desenlerden biridir. Bu örneklerden birisi Pazırık halısında desenlenmiştir (Şekil 12).

Şekil 12: Pazırık Halısı (<https://arkeofili.com/turk-tarihinde-hali-sanati/>)

Pazırık Halısı, Altayların Pazırık bölgesinde keşfedilen ve araştırmaları Sovyet arkeolog Sergei Rudenko aracılığıyla yapılan, Altayların M.Ö. 3. yüzyılına tarihlenen bir halıdır. Pazırık Halısı, bilinen en eski düğümlü halıdır ve esrarengiz bir şekilde keşfedilmiştir. Halı, hayvan ve insan figürleri ile bitkisel ve geometrik motifler kullanılarak dokunmuştur. Halının ortası tıpkı bir dama tahtası şeklindedir ve eni 1.83 metre, boyu 2.00 metredir. Pazırık Halısı, dünyanın bilinen en eski yün dokuma halısı örneği olarak bilinmektedir ve Rusya'da Devlet Ermitaj Müzesi'nde sergilenmektedir. Halının zemininin 24 eşit kareye bölünmesi geleneği, Orta Asya'da dokunan keçelerde bile karşımıza çıkan bir şemadır. Damalı desen, Japon el sanatlarında kullanılan en eski dekoratif desenlerden biridir. Nara'daki Shousouin İmparatorluk Hazine Deposu'nda saklanan "İmparatorluk Taş Çini Desenleri, Çeşitli Renkler ve Dokuma Teknikleri Koleksiyonu"nda damalı desenli kumaş örnekleri bulunmaktadır. Hanada kokechi no nuno no hou (Şekil 13) dahil olmak üzere bazı tekstil örnekleri Nara Dönemi'ne (MS 710-794) kadar uzanmaktadır

Hanada kakechi no nuno no hwa

Şekil 13: Japon İmparatorluk Ceketİ (Tsuchiya, 2016)

Şekil 13'te gösterilen ceket Japon İmparatorluk sarayı yetkilileri tarafından giyilmiştir. Kumaş, shibori batik boyamayla oluşturulan küçük damalı bir desenle kaplanmıştır. Açık renkli şeritler orijinal olarak kırmızıya boyanmış ve rengi solmuştur (Tsuchiya, 2016). Damalı desen, Osmanlı döneminde de Anadolu insanının tercih ettiği desendir. Osmanlı toplumunda halk arasında giyilen damalı desen kıyafetlerine bir diğer örnek Şekil 14'te gösterilmektedir.

Şekil 14: Osmanlı Toplumunda Halkın Giydiği Damalı Desen Örnekleri

(<https://www.sozcu.com.tr/2015/yasam/muslumani-hristiyani-osmanli-da-ne-giyerdi-679848/>)

Damalı desen sadece kadınlar tarafından tercih edilen bir tekstil deseni değil erkekler tarafında da kullanılan bir desendir. Özellikle Arap toplumunda erkekler "Keffiyeh" adı verilen

türban tarzı bir şal giymektedir (Şekil 15).

Şekil 15: Keffiyeh Görseli (<https://wiki.alquds.edu/?query=Keffiyeh>)

Keffiyeh, özellikle geleneksel olarak yaşadıkları kurak çöl ikliminde, baş ve yüz için pratik ve koruyucu bir örtü olarak Arap Halkı arasında ortaya çıkmıştır (Ameer, 1924). Kare bir eşarptan ve genellikle pamuktan yapılmaktadır. Keffiyeh, güneş yanığına, toza ve kuma karşı koruma sağladığı için genellikle kurak bölgelerde bulunur. Arapların yanı sıra Kürtler ve Ezidiler de bu başlığı kullanmaktadır; ayrıca Irak Türkmenleri de bu başlığı takmakta ve buna Jamadani adını vermektedir (Salman, 2020).

Mozaik

Zemin, duvar ve tavan dekorasyonunda kullanılan mozaikler, çeşitli geometrik şekil ve büyüklükteki doğal veya kesme taş, pişmiş toprak veya cam parçalarının, hazırlanmış bir harç tabakasına daldırılarak desen oluşturulmasıyla oluşturulur (Uğur, 2011). Mozaik sanatında zemin kaplamasında kullanılan malzemeye göre farklı desenle oluşturulmaktadır (Avcı, 2015). Damalı desenler, mozaik sanatında da kullanılabilir. Renkli cam veya seramik parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan mozaikler, duvar süslemeleri veya yer döşemeleri için kullanılabilir.

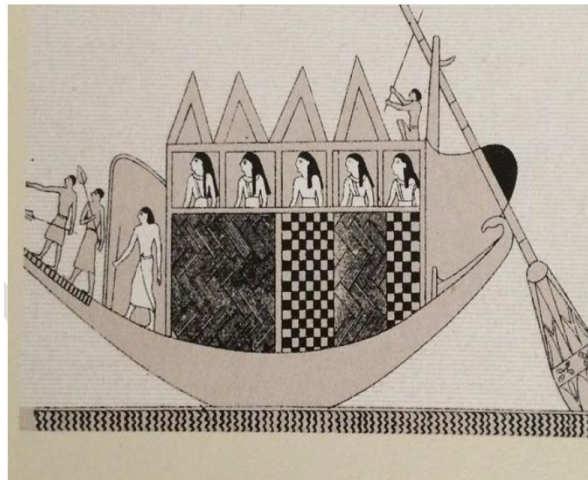

Şekil 16: Damalı Desen Mozaik Zemin Paneli

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/253565>)

Şekil 16'de gösterilen damalı desenli dikdörtgen panel, bir zeminin tüm dekore edilmiş alanını temsil etmektedir ve 1937 yılında Hatay'ın Defne ilçesinde Harbiye bölgesindeki bir zeytinlik içinde başka bir mozaikle (şu anda Baltimore Sanat Müzesi'nde) birlikte bulunmuştur. 1930'ların sonunda Amerika'nın Defne'de (Antakya) yaptığı kazılarda, bu damalı desen kullanılmış mozaikçi içeren ev ve villanın da aralarında bulunduğu çok sayıda iyi döşenmiş ev ve villanın kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Merkezinde, başının etrafında çiçeklerden bir çelenk ve sol omzunun üzerinde çiçekli bir çelenk ile süslenmiş bir kadın büstünün yer aldığı bir panel (amblem) bulunmaktadır. Geleneksel olarak Bahar olarak tanımlanan figür, muhtemelen bolluğun ve iyi yaşamın daha genel bir kişileştirilmesinin temsilidir.

Damalı desen kullanılarak gerçekleştirilen mozaiklerde taş büyüklüğü, sahibinin zenginliğinin bir göstergesidir. Buna göre bir mozaikteki taşlar ne kadar ince taneliyse, ona sahip olan aile de o kadar zengindir.

Şekil 17: Eski Mısır'dan Bir Duvar Mozaikçi (Çelikyay, 2016)

Mısır'da bulunan bazı duvar mozaiklerinde damalı desene rastlanması damalı desenin;

farklı süslemelerde de kullanıldığı konusunda önemli kanıtlar sunmaktadır. Şekil 17’de gösterilen ve Nil nehrindeki bir teknenin tasvir edildiği mozaikte, tekne üzerinde damalı desenin görülmesi, buna ilişkin güzel bir örnektir.

Damalı Desenin Mimaride Kullanımı

Damalı desen, mimaride de sıklıkla kullanılan bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Banyo ve mutfaklarda, duvar karolarında ve fayanslarda, kitap rafları, masalar ve iskemleler gibi mobilyalarda, yapıların yüzey kaplamalarında, özellikle seramik öğelerin kullanımında damalı desenin kullanımı oldukça yaygındır ve farklı boyutlarda ve renklerde kullanılarak farklı tarzlarda yapılar yaratılabilmektedir (Kın, 2007). Aşağıda, damalı desenin mimaride kullanımına dair örnekler verilmiştir.

Dış Cephe Dekorasyonu

Damalı desenler, günümüzde de olduğu gibi yüzyıllardır dış cephe dekorasyonunda da kullanılmıştır Özellikle Asya, Orta Doğu ve Akdeniz tarzı evlerde, damalı desenlerle işlenmiş mozaikler veya seramik kaplamalar sıkça görülür. Damalı desen, mimaride iki farklı malzeme veya renkteki tuğla veya kiremitlerin, bittiğinde damalı deseni andıran bir düzenlemeyle döşenmesidir. Bu tasarım, 16. yüzyıl Reformunu takiben İngiltere genelinde ve yakın bölgelerde, kiliselerde ve küçük evlerde yaygın olarak kullanılmıştır. İngiltere'deki kullanımının dikkate değer örnekleri arasında kiliselerin dış cephesinde ve pencerelerin üzerindeki görünümü yer almaktadır (Brown, 2012).

Şekil 18: San Pedro de Cervatos Üniversite Kilisesi
(<https://www.flickr.com/photos/elcavalloalvaro/50702109097>)

İspanya'nın Cantabria eyaletindeki San Pedro de Cervatos üniversite kilisesi, damalı desen dış cephe kullanımına dair 12. yüzyıldan kalma güzel bir örnektir. Kilise tek bir nef, güney kapısı, kule ve çok çeşitli konsollara sahip apsis içermektedir. Apsis dikkatli kesme taş işçiliğinden, zarif bir dama desenden ve bitki temalı başlıklara sahip tek bir pencerenin yanı sıra ikonografik temalı zarif konsollardan yapılmıştır. Damalı desenlerin, binaların dış cephe dekorasyonunda kullanılmasına bir başka örnek ise Durham Katedrali'nin dış cephesidir (Şekil

19).

Şekil 19: Durham Katedrali

(<https://www.durhamworldheritagesite.com/learn/architecture/romanesque/display/holy-trinity-torri>)

13. Yüzyıl'a ait Katedraldeki kemerin detayına bakıldığında kontrast yaratmak için farklı malzemeler kullanılmış ve geometrik damalı desenlere ve birbirine kenetlenen tasarımlara yer verilmiştir. Sağdan üçüncü sütundaki dama tahtası efektine bakıldığında derin oyma, çok basit bir desen kullanarak çarpıcı desenler oluşturan ışık ve gölge alanları oluşturmuştur. Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi pencerelerinde kullanılan desen, dış mimaride damalı desen kullanımının önemli bir örneğidir (Şekil 20).

Şekil 20: Bursa Türk-İslam Eserleri Müzesi Penceresi

(<https://turkishmuseums.com/museum/detail/2015-bursa-turkish-and-islamic-arts-museum/2015/4>)

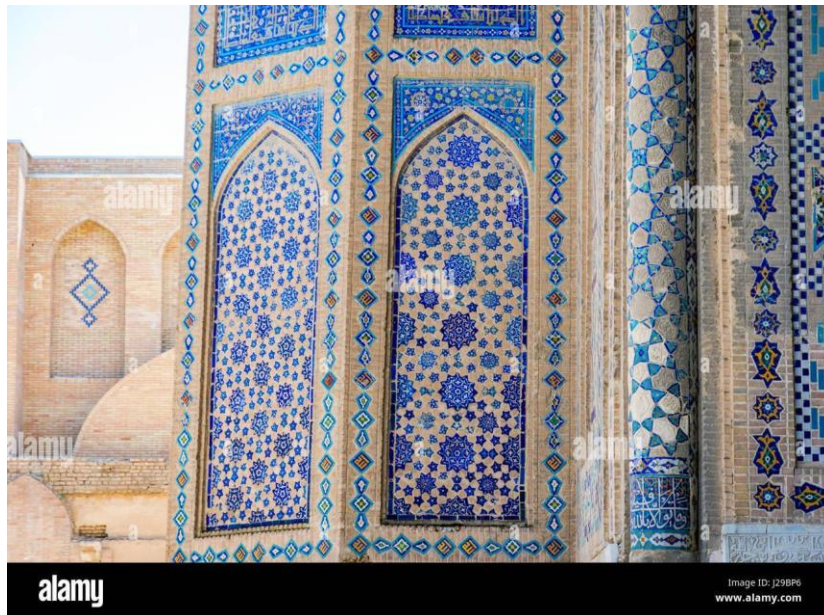
İlk Osmanlı medreselerinden olan Yeşil Medrese, Sultaniye Medresesi diye de

adlandırılır. Yeşil Külliyesi birimlerinden bir tanesi olan medresenin kitabesi yoktur. Külliye'nin yapım tarihleri olan 1414-1424 yılları arasında yapıldığı bilinmektedir ve mimarı Hacı İvaz Paşa'dır. Külliye'nin diğer yapılarına göre medresedeki çini süsleme çok azdır. Çini süslemelerde mozaik çini ve renkli sır teknikleri kullanılmıştır. Giriş eyvanındaki ahşap kapı üzerinde bulunan yarım beşik tonoz ve batı yan eyvanının tavanı çini kaplıdır (<https://bursa.ktb.gov.tr/TR-94262/turk-islam-eserleri-muzesi.html>).

Şekil 21: Afghanistan Blue Mosque (<https://mosqpedia.org/ar/mosque/1539>)

Şekil 21’de yer alan görsel Afganistan’ın Mezar-ı Şerif kentindeki Sultanahmet Camii, görünümüne hâkim olan soluk mavi çinilerden dolayı sıklıkla "Sultanahmet Camii" olarak anılan bir cami ve türbedir. Caminin, Sünni Müslümanlar tarafından Dördüncü Raşid Halife olarak kabul edilen Ali ibn Ebi Talib’in mezarının bulunduğu inaniılmaktadır. Caminin dış cephesinde mavi damalı desenli çiniler kullanılmıştır. Damalı desenin dış cephede kullanımına ilişkin bir diğer örnek Semerkant’taki Registan Meydanında yer almaktadır (Şekil 22).

Şekil 22: Registan Meydanındaki Mozaikler

(<https://www.alamy.com/stock-photo-colorful-facade-of-mosaic-and-tiles-detail-of-registan-mausoleum-samarkand-139119070.html>)

Tarihi Semerkant kenti, dünya kültürlerinin kavşak noktası ve buluşma noktasıdır. MÖ 7. yüzyılda eski Afrasiab adıyla kurulan Semerkand, en önemli gelişimini 14. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar süren Timurlular döneminde yaşadı. Başlıca anıtlar arasında Registan Camii ve medreseler, Bibi-Hanum Camii, Shakhi-Zinda yerleşkesi ve Gur-Emir topluluğu ile Uluğ-Beg Gözlemevi bulunmaktadır. Özbekistan'ın kuzeydoğusundaki Zerafşan Nehri vadisinde büyük bir vahada yer alan tarihi Semerkant kenti, iki buçuk bin yılı aşkın geçmişiyle dünya kültürlerinin kavşak noktası sayılıyor. Bölgedeki yerleşimlere dair kanıtlar M.Ö. 1500 yılına kadar uzanmaktadır. Semerkant, en önemli gelişimini, güçlü Timur krallığının başkenti olduğu 14. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar olan Timur döneminde yaşamıştır. Semerkand'ın tarihi kısmı üç ana bölümden oluşmaktadır. Kuzeydoğuda, MÖ 7. yüzyılda kurulan ve 13. yüzyılda Cengiz Han tarafından yıkılan ve arkeolojik rezerv olarak korunan antik Afrosiab kentinin alanı bulunmaktadır. Arkeolojik kazılar antik kaleyi ve surları, hükümdarın sarayını (7. yüzyılda inşa edilmiş olup önemli duvar resimleri sergilenmektedir) ve konut ve zanaat mahallelerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca 8. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar inşa edilmiş büyük bir antik caminin kalıntıları da bulunmaktadır. Başlıca anıtlar arasında orijinal olarak kerpiçten inşa edilmiş ve süslü seramik karolarla kaplı Registan camii ve medreseler yer almaktadır (<https://whc.unesco.org/en/list/603/>). Registan Meydanı, antik Semerkant şehrinin tam kalbinde yer alan gerçek bir mücevherdir. Doğu mimarisinin bir anıtı haline gelen büyük mimari topluluğu sayesinde dünya çapında üne kavuşmuştur. Meydanın üç tarafı büyük medreselerle çevrili olup, portalleri mekânın merkezine bakmaktadır. Her üçün kendine özgü bir dekoru vardır. Bu dekorlarda yer alan mozaiklerde damalı desen örneklerine yer yer rastlanmaktadır.

İç Mekân Tasarımı

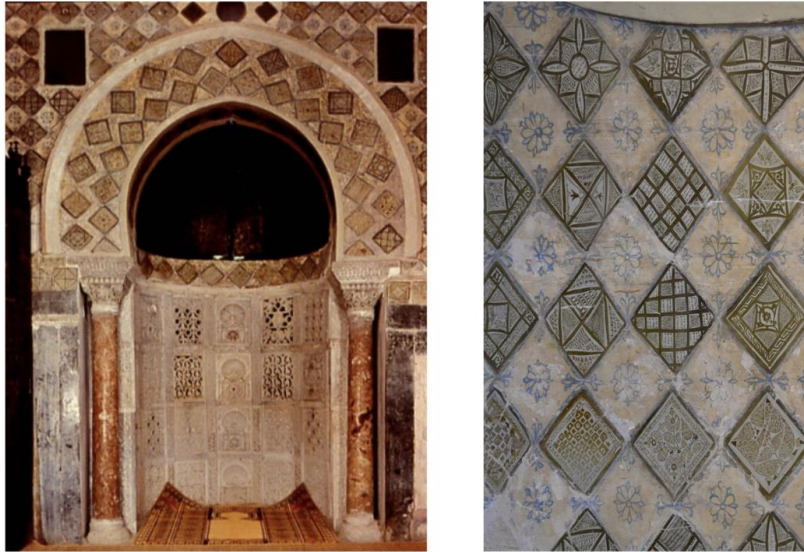
Damalı desenler, duvarlar, fayanslar, ahşap işçiliği veya tavan süslemeleri gibi birçok iç mekân elemanında bulunabilir. Dama tahtalı zeminler, eski Mısırlılar ve Romalılardan başlayarak binlerce yıla yayılan temel bir mimari özellik olmuştur. Samarra'daki cam ustaları halifenin saraylarının iç mekânlarını süslemek için ustaca teknikler kullanmışlardır. Bu çok renkli, kaynaşmış millefiori cam parçaları, muhtemelen bir duvarda kullanılmış olan daha büyük fayanslara aittir. Bunlar, Samarra'nın Ana Halifelik Sarayı'nın (Dar al-Hilafa) enkazında, opak siyah cam fayanslar ve şekilli cam kakma parçalarıyla birlikte bulunmuştur. Damalı desenin Samarra'daki cam ustaları kullanım örneği Şekil 23'te gösterilmektedir.

Şekil 23: Millefiori Cam Karo Parçaları

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/447647>)

Damalı desenler, iç mekân tasarımında dekoratif bir öge olarak kullanılabilir. Damalı desenin iç mimari alanındaki kullanım örneklerinden biri Tunus'ta bulunan Kayrevan Ulu Cami Mihrabıdır (Şekil 24).

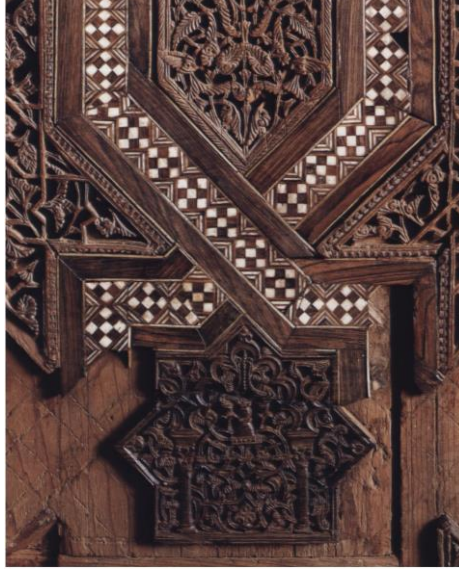

Şekil 24: Kayrevan Ulu Cami Mihrabı

(<https://www.khanacademy.org/humanities/art-africa/north-a/x1f9f8bff:tunisia/a/the-great-mosque-of-kairouan>)

Tunus'un Kayrevan kentinde yer alan caminin inşasına hicretin 50.yılında (M 670) başlanıp 107/108 (M 726) yılında bitirilmiştir. Cami General Uqba ibn Nafi tarafından kurulmuş olup caminin diğer adı ise Mosque of Uqba'dır. Mihrabın alt kısmı çiçek ve geometrik asma desenli delikli mermer panellerle süslenmiştir. Aşırı süslü mihrap benzersiz olsa da paneller Suriye bölgesinden. Mihrabın etrafında Irak'tan gelen lüster tekniğinde yapılmış olan karo çiniler dama desenini oluşturmaktadır. Ayrıca Bizans ve doğu İslam örneklerine benzer stilize çiçek desenleri de bulunur (<https://www.khanacademy.org/humanities/art-africa/north-a/x1f9f8bff:tunisia/a/the-great-mosque-of-kairouan>). Dama deseninin kullanıldığı bir diğer

örnek ise Fas'ın Marakeş kentinde bulunan Kutubiyya Camii'nin minberinde görülür. Minberin bir cephe kesiti ise Şekil 25'te gösterilmektedir.

Şekil 25: Minberin Bir Cephe Kesidi

(https://www.metmuseum.org/art/metpublications/the_minbar_from_the_kutubiyya_mosque)

Kutubiyya Camii'nin minberi, 1137 civarında İspanya'nın Cordoba kentindeki İslam ustaları tarafından yaratılan İslam sanatı tarihinin en etkileyici eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Almoravid sultanı Ali ibn Yusuf tarafından sipariş edilen bu minber, sanat ve güzellik açısından ün kazanmıştır. 1147'de Almohadlar Marrakesh'i fethettiklerinde, minberi korudular ve onun önemini vurgulamışlardır. 800 yılı aşkın bir süre boyunca, bu eser Fas'ın ulusal bir hazinesi olarak kaldı ve karmaşık ahşap işçiliği ve işlemeli kemik süslemeleriyle bilinmektedir. Minberin etkisi, Rönesans İtalya'sının intarsia tekniğine kadar uzandı. Minber şu anda Marrakesh'teki Badic Sarayı'nda sergilenmektedir (Bloom vd., 1998).

Damalı desenler ayrıca rönesans ve viktorya dönemleri boyunca büyük ve lüks mekanlar için popülerdir ve en ünlü saray ve balo salonlarından bazılarında görülmektedir. Versailles, Venaria Sarayı ve Tsarskoe Selo (romanov çarlarının yazlık evi), bunlardan sadece birkaçıdır. İngiltere'deki Westminster Abbey'in zemini 1677'de siyah beyaz mermerden karelerle kaplanmıştı (Clétille, 2023). Damalı desen önceleri sarayların geniş salonlarını süslemede kullanılmıştır (Şekil 26).

Şekil 26: Westminster Abbey, İngiltere (<https://www.westminster-abbey.org/about-the-abbey/photography-in-the-abbey>)

Westminster Abbey damalı zemini, damalı desenin saray salonlarında kullanım örneklerinden biridir. Mevcut Manastır'ın inşasına 1245 yılında Kral VIII. Henry tarafından başlanmış ve orijinal damalı zemin 1690 civarında kurulmuştur. Damalı zemin yapılan bu alan özellikle taç giyme törenleri, düğünler ve cenazeler gibi önemli günlerde güç ve ihtişamı gösteren bir simge olarak kullanılmıştır.

Şekil 27: Versay Sarayı Koridoru (<https://thespaces.com/youll-soon-be-able-to-spend-the-night-in-the-palace-of-versailles/>)

1682 civarında kraliyet gücünün merkezi haline gelen Versailles Sarayı, ilki 1664 civarında başlayan çeşitli inşaat aşamalarından geçmiştir. Louis XIV ve mimarı LeBrun, antik Roma'nın imparatorluk saraylarına benzemek için kaliteli mermer ile damalı zemin kullanmıştır. Mimari ve iç mekân zamanla geliştikçe, dama tahtası zemini, büyük kır evlerinde, kiliselerde ve daha mütevazı evlerde bulunmaya başlamıştır.

Yine 1600'lerde Hollandalı ressam Johannes Vermeer, tablolarının çoğunda damalı zeminleri resmetmiş ve sahneye derinlik ve dramatiklik katmak için onları çapraz olarak yerleştirmiştir (Şekil 28).

Şekil 28: Johannes Vermeer'in "The Concert" adlı Eseri

(<https://jasna.org/publications-2/persuasions-online/vol-42-no-1/huff/>)

Vermeer'in 1664-1667 yılları arasında yaptığı tablo damalı zeminle bize perspektifi yönetme becerisini göstermektedir.

1920'lerde siyah-beyaz kareli zeminler moda haline gelmiş ve 30'lar yaklaşırken hem dama tahtası fayanslar hem de banyo armatürleri renklendirmiştir. Dama tahtalı zeminleri daha ucuz ve kurulumu daha kolay hale getiren linolyum zemin kaplamalarının yükselişi, deseni yüzyılın ortalarına kadar sıradan tüketiciler için popüler olmuştur. Öyle ki Amerika'nın her yerinde mutfaklarda, fuayelerde ve aile odalarında çekler görülmeye başlanmıştır. Lokantalarda, fırınlarda, okullarda ve kütüphanelerde dama tahtalarının ayaklar altında görünmesiyle kamusal alanlarda da kullanılmıştır (Clétille, 2023).

SONUÇ

Damalı desenler, geleneksel el sanatlarının ve mimarının önemli bir parçası olarak kabul edilmekte ve aynı zamanda modern tasarımın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmektedir. Bu makale, damalı desenlerin tarihçesini, kültürel ve sanatsal önemini, kullanıldığı farklı el sanatları dallarını, mimarideki kullanımını ve modern tasarımın içindeki yerini ele almaktadır. Bu doğrultuda çalışmada dünyanın hemen her bölgesinde kullanılmakta olan damalı desenin kökeni, tarihçesi, kullanım örnekleri ve özellikleri, benzerlikleri modern el sanatları ve mimari örnekleri ile açıklanmıştır. Damalı desenlerin tarihçesi çok eski zamanlara dayanmaktadır. İlk olarak Mezopotamya'da bulunan antik dönemlerde kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nda mozaiklerde sıkça görülürken, İslam dünyasında ise özellikle çini işçiliğinde popüler hale gelmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında ise kiliselerin vitray pencerelerinde ve Orta Doğu'da cam işçiliğinde kullanılmıştır. Dolayısıyla damalı desenler binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir ve dünyanın dört bir yanındaki kültürlerde farklı amaçlar için kullanılmıştır.

Bu desenler, genellikle geometrik şekillerin veya sembollerin düzenli bir şekilde sıralanmasıyla oluşturulur ve estetik değerleri yanı sıra sembolik anlamlar taşımaktadırlar.

Damalı desenler, çeşitli kültürlerde farklı anlamlar taşır. Örneğin, İslam dünyasında geometrik damalı desenler, tanrının sonsuzluğunu ve karmaşıklığını simgelerken, Asya kültürlerinde semboller ve renkler önemli bir rol oynar. Sanatsal olarak bakıldığında ise damalı desenler, denge, tekrar ve ritim gibi estetik prensipleri yansıtır ve görsel çekicilikleri ile dikkat çekerler. Günümüzde de bu desenler, hem geleneksel hem de modern sanat ve tasarımın bir parçası olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Damalı desenler, farklı kültürlerde ve sanat tarzlarında uzun bir geçmişe sahiptir. Özellikle Orta Doğu ve Asya'daki geleneksel sanat ve el sanatlarında yaygın olarak bulunurlar. Bu desenler, seramik işçiliği, tekstil tasarımı, cam işçiliği, mozaikler, halılar ve daha birçok sanat ve el sanatlarının yapımında kullanılmıştır. Geleneksel el sanatlarından modern tasarıma, damalı desenlerin geçişi önemlidir. Bugün, moda dünyasından iç tasarıma, grafik tasarımdan endüstriyel tasarıma kadar birçok alanda damalı desenler kullanılmaktadır. Özellikle Art Deco ve Bauhaus gibi tasarım akımlarında damalı desenlerin etkisi büyüktür. Bu desenler, modern tasarımın minimalizmi ile uyumlu bir şekilde kullanılarak çağdaş bir estetik yaratır.

Ayrıca, damalı desenler mimarinin geçmişten günümüze evrimini yansıtan ve yapıların dış görünümünü, iç mekanları ve strüktürel bütünlüğü etkileyen önemli bir tasarım elemanı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle mimari tasarımda da sıklıkla görülür. Binaların iç ve dış dekorasyonunda, fayans işleri, cephe kaplamaları, tavan süslemeleri ve vitray pencereler gibi birçok farklı uygulamada kullanılmaktadır. Damalı desenlerin tasarımı ve kullanımı, sanatçıların veya tasarımcıların yaratıcılığına bağlı olarak büyük ölçüde çeşitlilik gösterebilir. Bu desenler, estetik açıdan görsel çekicilik sunmanın yanı sıra kültürel semboller veya anlamlar taşıyabilirler. Bu desenler, mimari yapıların karakterini belirlemede ve mekanların atmosferini oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Estetik açıdan zengin ve sembolik anlamlar taşıyan damalı desenler, aynı zamanda yapıların dayanıklılığına ve strüktürel bütünlüğüne de katkı sağlayabilirler. Tarih boyunca farklı kültürlerde ve mimari tarzlarda kullanılmış olan bu desenler, günümüzde de tasarımcılar tarafından yaratıcı bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Damalı desenler, yapıların sadece dış görünümünü değil, aynı zamanda iç mekanları ve strüktürel sağlamlığı da etkileyen bir unsur olarak mimari dünyada önemli bir yer tutar.

Bu makale, damalı desenlerin mimari tasarım ve el sanatları içindeki rolünü ve önemini incelemektedir. Bu konuyla ilgili daha fazla örnek, analiz ve ayrıntılar için daha derinlemesine bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Ameer, A., S. (1924). *A Short History of the Saracens*. Routledge. pp. 424–. ISBN 978-1-136-19894-6. Kufa was famous for its silk and half-silk kerchiefs for the head, which are still used in Western Asia and known as Kuffiyeh.

Avcı, Ü. (2015). Konut Mimarisinde Çakıl Mozaik Sanatı: Antalya Kaleiçi Örneği. *Art-Sanat Dergisi*, (4), 111-135.

Bakır, S. T. (2017). <https://www.iznikcini.com/blogs/news/the-art-of-turkish-tiles-and-ceramics>, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

BBC, (2020). Thousands of variations on social-distancing markers are popping up around the world. They reflect more than just our need to keep ourselves separated. <https://www.bbc.com/worklife/article/20200909-how-social-distancing-symbols-are-changing-our-cities>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

Bloom, J. M., Toufiq, A., Carboni, S., Soultanian, J., Wilmering, A. M., Minor, M. D., ... & Hbib, E. M. (1998). *Le minbar de la mosquée Kutubiyya*.

Brown, I. (2012). *From tartan to tartanry: Scottish culture, history and myth*. Edinburgh University Press.

Büken, N. R. O. (2005). El Dokumacılığının ve El Dokuma Tezgahının Tarihçesi, El Dokuma Tezgahı Çeşitleri. *Sanat Dergisi*, (8), 63-84.

Clé tile, (2023). checkered past: the history of a much-loved pattern. <https://www.cletile.com/blogs/cle-notes/checkerboard-history>, (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

Coe, M. D. (2012). *Breaking the Maya code*. Thames & Hudson.

Çakı, M. (1999). *Neolitik dönemden ilk çağa seramiğin kültürel nesne olarak insan yaşamındaki yeri*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelikyay, S. (2016). *Geçmişten günümüze ekose*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dubois, J. (1993). *Dictionnaire de la langue française: lexis*.

Fayyaz, R. A., Maqbool, M., & Hanif, M. (2020). Textile design generation using GANs. In *2020 IEEE Canadian Conference on Electrical and Computer Engineering (CCECE)* (pp. 1-5). IEEE.

<http://easytiledesign.blogspot.com/2014/06/tile-history-checkerboard-beginning.html>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<http://museum.doaks.org/objects-1/info?query=mfs%20any%20%22inca%22&sort=9>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<http://museum.doaks.org/objects-1/info?query=mfs%20any%20%22inca%22&sort=9>, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

<https://arkeofili.com/turk-tarihinde-hali-sanati/>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://bursa.ktb.gov.tr/TR-94262/turk-islam-eserleri-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;EPM;us;Mus21;35;en (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

<https://tr.pinterest.com/pin/62065301101486221/>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://turkishmuseums.com/museum/detail/2015-bursa-turkish-and-islamic-arts-museum/2015/4>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://whc.unesco.org/en/list/603/> (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

<https://wiki.alquds.edu/?query=Kefiyyeh>, (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

<https://www.alamy.com/stock-photo-colorful-facade-of-mosaic-and-tiles-detail-of-registan-mausoleum-samarkand-139119070.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

<https://www.atlasobscura.com/places/blue-mosque-afghanistan>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

https://www.brooklynmuseum.org/exhibitions/arts_of_islamic_world, (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/9188>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.contemporary-african-art.com/african-patterns.html>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.contemporary-african-art.com/african-patterns.html>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.durhamworldheritagesite.com/learn/architecture/romanesque/display/holy-trinity-torri>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.flickr.com/photos/elcaballoalvaro/50702109097>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/siyah-ve-beyaz-ekose-piksel-ekose-diki%C5%9Fsiz-desen-tekstil-%C3%BCr%C3%BCnleri-tasar%C4%B1m%C4%B1-i%C3%A7in-gml130034075-298742630>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.khanacademy.org/humanities/art-africa/north-a/x1f9f8bff:tunisia/a/the-great-mosque-of-kairouan> (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/253565>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/447647>, (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451117>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/751900>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

https://www.metmuseum.org/art/metpublications/the_minbar_from_the_kutubiyya_mosque, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

<https://www.sozcu.com.tr/2015/yasam/muslumani-hristiyani-osmanli-da-ne-giyerdi-679848/>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

Jaidormrong, J., Chaiyaratana, N., & Hassamontr, J. (2003). Software tool development for marker making operations in textile industry. In *Proceedings 2003 IEEE International Symposium on Computational Intelligence in Robotics and Automation. Computational Intelligence in Robotics and Automation for the New Millennium (Cat. No. 03EX694)* (Vol. 2, pp. 503-508). IEEE.

Kın, R. E. (2007). *Tasarımda doku kavramı ve işlevselliği*. Yüksek Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kuiper, K. (2023). <https://www.britannica.com/topic/Madrid-Codex>, (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

Murray, H. J. R. (1913). *A history of chess*. Clarendon Press.

Oyman, N. R. (2020). Geleneksel Ve Çağdaş Tekstil Tasarımında Vazgeçilmez Bir Desen: Ekose. *Journal of International Social Research*, 13(73), 461-479.

Salloum, H. (2019). Tunisia's Arab/Islamic Heritage. <https://www.arabamerica.com/tunisia-arab-islamic-heritage/>, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

Salman, M. (2020). "Altunköprü the ancient name of Türkmen Township" (PDF). They also wear a scarf which is known among the public as Jamadani

Schele, L., & Miller, M. E. (1986). *The Blood Of Kings*, A New Interpretation Of Maya Art.

Shindo, Y. (2003). Islamic lustre-stained glass from Raya between the ninth and tenth centuries. *AIHV du 16e Congrès. London, 2005*, 174-177.

Traber, D. S. (2013). Pick it up! pick it up!: The transnational localism of ska. *Popular Music and Society*, 36(1), 1-18.

Tsuchiya, A. Y. (2016). Japanese Design: Stone Tile Patterns. Article Blog Humanities Japan Made in Japan Work Sample.

Uğur, T. 2011. *Perge Antik Kentine Ait Mozaik Harçlarının Karakterizasyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

www.metmuseum.org/art/collection/search/323792, (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

The Place of Checkered Pattern in Crafts and Architecture

Research Article

Souadad KANDEMİR

Dr, Mimar Sinan Fine Arts University,
souadad@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8684-9150

DOI: 10.5281/zenodo.10042524

ABSTRACT

A checkered pattern is a type of pattern that is repeated at regular intervals on a surface and usually consists of geometric shapes. This pattern can be created using one or more colors and often includes simple geometric elements such as rectangles, squares, triangles or rhombic shapes. Checkered patterns, which are a frequently used motif in the fields of decoration, handicrafts, architecture and textiles, are used to decorate a texture or design when repeated properly. In this study, examples of the use of the checkered pattern in architecture and handicrafts from past to present are reviewed. In this context, in this study, the origin, history, usage examples and features of the checkered pattern, which is used and is used in almost every region of the world, and its similarities are explained with modern handicrafts and architectural examples. Checkered patterns are an important part of crafts and design. These patterns, which have had different meanings in different cultures throughout history, continue to be used for aesthetic and functional purposes today. The use of checkered patterns in handicrafts is an example that reflects the place and value of traditional crafts in the modern world.

Key Words: Pattern, Checkered Pattern, Architecture, Crafts.